

Declaración **de la**

**de las Naciones
Unidas sobre los
derechos de los
pueblos indígenas**

Versión en Ngäbere

COSTA RICA
GOBIERNO DE LA REPÚBLICA

**CONSULTA
INDÍGENA**
COSTA RICA

**NACIONES UNIDAS
DERECHOS HUMANOS**
OFICINA DEL ALTO COMISIONADO

*América Central
Oficina Regional*

Niebäre kōre Naciones Unidas kwe Jutā Ngābe-gwe kirieire.

Kugwe biāni migāgwrā tāde Asamblea General kwe, Kōbō 13 sō septiembre kā 2017 gwāre.

Ngātā kugwe Kabrebtā

Jie ngōan dre noāin kwe btā Kugwe niebäre kena tārā ögwā Carta de las Naciones Unidas btā ja tōi kuin bidi nekwe Gobrandre kā jokrā bidi kagwe kugwe ne migāi tāde niebäre kwe ye ere noāine tā niebäre tārā ögwā Carta btā ye ere.

Tā nemen ruin nūe jutā Ngābere ye jokrā jaerebe jutā mādā Ngābe yebe btā arado rābā ruin nūe jutā kirieire kugwe ye ñagare jaerebe, ja sribere jenente yebtā migādre tāde kuin.

Ruin nūe jutā Ngābe ye kōbōre bāri ni jadāte tuare diemie btā Kōbire bāri ni uduāde btā ja dāde kabre kuin, Kugwe ye ni jokrā jaerebe kwe,

Btā arado ruin nue ngobó kugwe jokrā, blidāgrā kugwe ribe-btā btā kugwe nāin ño yebtā jutā Ngābe jenen ó ni idre ó.

ñagare naune ja Ngābe kā Gobrangwe nebtā ó ja nemen ruin Ngābere jene naune, ngobögwebtā, Ngābere ó ja dāde Ngābe kwida klabōre, ja tōi kri kagwe ñagare niere, ngwāre ja migādre ngite kāi Man si ñagare mtre, tōbika blo yebtā kidrā ngite btā ja tāre kāi kandi ñagare kwin,

Nie biedā nungwe, kugwe kirieire ja dikrā, yebtā jutā Ngābere jokrā ñagare kwidāre ulire klabōre jakisede,

Tōbikā krubāde jutā Ngābere kirā btā kidrebäre tāre mekerā medenbtā, bādārabe kugwe kedā kabre mādā, ni kwidā nune suliare btā döbrō diāninga nigōn, kā btā jodrūn nire ni kāide diāninga, medenbtā ni di nemen ñagare, nunan kirā ye ere ni ñagare nebere nenen kwin ja dikrā ne kōre tōbiga jakrā nekwe ñagare ni gāigo.

Nūe gare gwāngene migādre tāde btā kugwe mūn diekrāgwe ye ere migādre tāde jutā Ngābe kiriere, ño jodrūn ja sribe nigweni kirā blidāgrā kwre, ngwiān btā ja ukangrō btā ja dāde Ngābe kwre, ja sribere kirā ngedengō ni uāire, kugwe kirā tātā tōbiga kirā ngābere, uduāde krubāde kā nunangra nie yebtā, kā btā jodrūn jokrā nire jatōbidi ye arado,

Gare nûe ngwä-ngene mûn migädre täde btä kugwe sribere jutä ngäbe kiriere tä niebäre tratadobtä ye ere, ja kwe miga täde btä jodrûn mädä käbre bodtä ja kwe näganingöbidi dätegrä Gobrandrebe,

Kä judö nunbtä jutä Ngäbere niena ja ügacrö blidäga ja dikrä kwedre nunangrä bäri kwin, gwiänbtä, ja ngätäide btä ja dädë Ngäbe nekwe bokan aune ñagare ni räbäi nemen klaböre btä ñagare ni kwidä räbäi ulire mädä ja ngünün,

Nügwe gare nûe jutä Ngäbere yegwe nändre kugwe nägäingo btädre ye jiebidi btä döbrö kwedre btä, nûna kädë ye arado btä jodrûn jkrä nire bidi nemen nune kwin, btä ükagro rabare bäri kwin, ja dädë Ngäbe btä ja bämiga Ngäbe btä ni tö nunain ye ere sribire ni dikrä btä dre ribe jagrä nigwe ye ere.

Räbä rûin nûe kugwe nugwe gäre ye migare täde, ja dädë Ngäbe btä ni Ngäbe kira kugwe noäine ye jokrá, ye bidi bä ni nemen nirien nûna kwin kore btä ja erebe btä köböre jodrûn jokrá nire ja töbidi kwin jadari,

Üduade krübade kira nûna nanbre kwin kä-nede köböre döbrö kwin btä kä kwin te jutä Ngäbe nune töi jame jabe, nängrä ja kane btä nûna kwin ngwiänbidi btä nûna ja ngätäide bokán, nugwe gare btä ja täre nidre jokrá k atiben nebtä btä jutä Ngäbe kä jokrá bidi tiben ben.

Nügwe gare kugwe ni ja mrágare kiriere digrä btä nûna ja ngätäide ni ngäbegwe ye täre ja dibien ja ngübägrä, ja kidä kugwebtä, ja tö tikabtä nekwe kiädre kwedre täre kwin gare, migä ñorärä kugwe ni kiä kiriere dieigrä,

Ngwändä töre jai kugwe nidre kiriere digrägwe tä tratados-btä, ja kugwe ganingä btä kugwe mädä üduädë btä ja kugwe ganingabidi Estado-be btä jutä Ngäbere ye, kugwe tära ruäre btä, kugweruärebtä töbigäda nemen, noäi tö btä noäine kä kribidi iNternacional, btä tä ja ngwärere kä kri mödöri käi kondi Internacional,

Rûin aradö ja kugwe migani täde tratados, kugwe üganinde jabe btä arado kugwe kwin dadebare jabe, btä kugwe ne nemne ni kiriere, meden dieibidi ja ügagrö nemen täre utä ngäberegwe btä gobrandre Estado-be,

Nuganinnä gäre Carta de las Naciones Unidas, el Pacto In-

ternacional de Derechos Economicos, social btä Cultural btä Pacto Internacional de Derechos Civiles btä Políticos, btä arado declaración btä Programa de Acción de Viena jokrä btä tä niebäre niena gäre üdüade krübade kugwe kiriere yebidi jutä jokrä ja töbide tö räbare nunai ye ere noäindre kwedre blida biän ngwärobo btä ja töbidi tädre näin ngiän ye jiebidi nunangrä kwin jai, ja ngätäide btä ja dāde Ngäbere ye krägwe ,

Ngwän töre jai nede nieda declaración-btä ne gondi ñagare nie räbä jutä jokrä Ngäbere kugwe kiriere dikrägwe tö nunain ño ja töi jagwebidi yebtä, nere ere tä ribebare ja diekrägwe kä mödöri kri-bidi tiben internacional,

Niena mtre nunkrägwe kugwe ja dikrägwe jutä ngäbekrägwe tä niebare nede Declaración nebtä ne köbore bäsarabäi jai jomen btä ja di biän rabai ngwäirebe Estados-gwe jai kwäri-gwari btä jutä ngäberebe arado, ja miga täde ye medenbidi ne ere noäin rabai jabe, ja miga täde, kugwe jokrä ni nire diekrägwe migäre täde, ñagare nikwidäre ulire btä kugwe jokrä noäine ja töi kwin bidi,

Ngwändre töre Estado-i kugwe ne migädre täde kwedre nekwe migamänäne täde kwin kwe jutä Ngäbe kiriere tä ribebare instrumentos interracial-btä ye ere rabare, bäri üdüade kugwe ja dikrägwe ni nire kiriere ye mende migädre täde, ngwänendäri btä nwäirebe jutä Ngäbe tö kugwe ne noäine käide yebe noäine,

Nugwe gare Naciones Unidas kagwe jadi biane kwin kugwe ne migä tädebtä, nekwe ja ngünün noäin töre gore btä ja kiriere kugwe ni dikrägwe jutä Ngäbe-i,

Nugwe gare tä nede niebäre Declaración ne ngöböre ni migä kide täde btä boka aune ni üdüade kide nugwe gare, bä miga btä kugwe ni kiriere ja dikrägwe btä köbore jutä Ngäbe ja töi jagwebidi nuna tö ño ere tä ribebäre Naciones Unidas käi näre tiben btä tä ribebäre nigwe,

Nugwe gare btä nunda niere ni ngäbe jokrä migare täde ñagare kidre btä kugwe jokrä ja dikrägwe krägwedre tä kugwe biän kä kribidi Internacional ye biane iedre arado, btä arado nidre Ngäbere kugwe kiriere ngwäirebedre ye üdüade krägwedre nekwe ñagare riärede gore, kwin krägwe btä ririä gwäire kwedre kuin ja nirekrägwe jutä ye kondi,

Nugwe gare nidre Ngäbe ye nune kä ño gondi btä arado kwe jene năgăingo btădre btă arado kä gobrăngwe ño ye ere, ngwăndre tőre jai nune kagenena te o dărebare gobran kăide ye btă arado, ja sribere kiră tuăre kwin ye btă ja dădere ngăbere ye jokră ñagare kăi kwidarega jabidi gore,

Kărăbrera mtre kwin Declaración de las Naciones Unidasbtă kugwe Juta Ngăbe kiriere, tără meden btă nieda kore, ño jaerebe kwin ngwăirebe năndre jiebidi ja tői kuin jadibianbdtă btă jamigădre ja erebe kwări gwări:

Tără ägwă kwădi 1

Ni Ngăbe ye arado krăgwe, ño jută kwedre o idre idre, kugwe jokră kiriere ye ngwăndre judo jabtă kwedre btă kwidăre ñare ulire jakisede tă ribebăre tără Carta de las Naciones Unidas, la Declaración Universal de los Derechos Humanos btă kugwe migădre tăde kä kribidi internacional ni nire jokră kiriere ye ere noăidre krăgwedre.

Tără ägwă kubü 2

Jută jokră Ngăbe btă ni idre Ngăbere tădre diguega ja tő jagwebidi btă arado jută jokra Ngăbere ye jarebe btă ni idre ye btă ñagare kidrere ñagare kwidare ulire kugwe tă dieigră ye ere noăine, bări üdüade nune medende bta blide kugwe ño Ngăbere ye ere ngübare.

Tără ägwă kedămö 3

Jută Jokră Ngăbere ye tő răbare nunăin ño kiriere kugwe tăra, kugwe diegri yebtă ja tő jagwebidi tőbiga ñokwe btă ja tő geñebidi nuna tő ño kwin ngwiăin ribe, nuna ngătăide btă ja dăde Ngăbe ye erere noăine kwedre.

Tără ägwă kobăga 4

Jută jokră Ngăbe, kugwe kwe kiriere dieibidi ja tőbidi niere kwedre, ye krăgwe nuna nabre kiră kwedre ye biănenda iedre o airebe rabaje gobrane jaidă kugwe jokră nagăingö kăide yekrăgwe btă jadăndi, btă ārado ngwiăn biăne iedre ja migă nanbre kwedre kiră tăde ye erere noăinendă kwedre gore.

Tără ägwă kwărigwe 5

Jută jokră Ngăbe ye kăgwe ja ngübare kiriere kugwe tăra

dikrągwe btä jadi biäne kwe ju sribiga kwe yebtä, ja üganingä ja ngwäreigri, ngwiän giebidi, ja ngätäide btä ja dāde kira ere, btä arado kugwe tä kiriere bidi tāre nāin ngätäbtä, ne ere tō rabare noāin naune, nān tō rabare blida bingä kugwebtä yebtä naune, ja ngätäide btä ja dāde Estadogwe ye gandi.

Tärä ägwä 6

Ni jokrá idre idre Ngābe ye dāre kái kondi ká tigare täräbta nacionalidad biäne ye gore.

Tärä ägwä 7

1. Ni Ngābe ye ägwāde ká tāre arādo, ñagare medāre kwādabtä btä ñgare tōi garede, tāre digwegä jatöbidi btä ká jürüa ñagare tārebtä.

2. Juta jokrá Ngābere ye törabare nunāin jakandibe naune kugwe tära kiriere, tōi jame btä tāre gare iede jutä sribiga kwe ye gene, ñagare mürie kwedāi kugwe noāibtä kore btä ñagare kidrei bta gire, btä arado ñagare ngābākre kia kwedre ye ñagare joain ka mādē nune btä niaradre jokrá.

Tärä agwä 8

1. Jutä jokrá Ngābere btä ni idre idre Ngābere ye kiriere kugwe tärä nekwe ñagare tüanenbedre káiibe o ñagare kugwe kirá kwe ye dengo kon.

2. Estados jokrá kagwe tärä biane kiriere migäkrä täde nekwe migāi täde kugwe korebtä:

A) Jodrún jokrá noāin jabere o töbikare jutä Ngābe rieire btä ni Ngābe jutäigeñe ye rieire o jadādete migwedre täde o kugwe kwe Ngābere yebtä;

B) Kugwe jokró noāin jabare o sribere döbró, ká te o judrún nire jatöbidi diängä jabere ngware;

C) Ni joānre nune ká gene mādä te ngware o ñagare ni migare täde ngwäre o ñagare kugwe ni diegrä mi räbare täde ngwäre;

D) Nān ñagare tārebare kwede tä ni jonrigare o ni ñagare tä räbare nune ja ngätäide kwe te tān migare;

E) Kugwe jokrá bian räbare ni migäreñagare täde gare o nik-

widágrä klabore jakisede gare o ne ere noäin tö räbare ni ngábebtä ngwäre.

Tärä ägwä 9

Jutä Jokrá btä ni idre iddre Ngäbe krägwe kugwe tära nekwe täre nune ja ngätäide gare o kä nigwe Ngäbe ye kandi, ja sribe ño kirá yebtä btä ja dāde ño kirá ye ere btä o kä ño Ngäbe te nunan törabe kwe ye ere. Ne gandi abun ñagare kwidāredre klabore jakisede jire kugwe tära kiriere ngübaga.

Tärä ägwä 10

Jotä jokrá Ngäbe ye kön ñagare kä btä döbrö te nunanda kwedre ye diänenga kan gire. Joän jabare nune kä genenande ngwäre käne ngwänendāri ja töi kwebidi iedre, käne ñobtä jāon jabāre nune kä māde ye niere mtre kwin iedre, kākwedre yebtä kä ja kugwe garegābidi ngwiän biän noai ye niere mtre btä ja erebe, ne ere noäin räba nāune noāine kore, nekwe nāndre ja kānengwäre gore.

Tärä ägwä 11

1. Jutä jokrá Ngäbe ye kiriere kugwe tärä nekwe nānbre ja sri-bere kirá ye noāine kwedre gare btä kugwe ye jiebidi nānende kwedre gare btä ja sribe ja dāde kira Ngäbe ye noāinenda gare. Nekwe kugwe sribe kira ye ngübare kwedre gare, kugwe kira ngübare btä kugwe kirá noāi nanbre, noāindā mtāre, noän jabāre ja dādekirá kwrere, ño judrún dāde nanbre kirá gandi o kä gandi kugwe kwin nagāninga kira yegandi, ügwen, uāi dāde, ja tödiän kirá goi, jodrún dāde, jodrún dāde tuare ñāgabtä btä tärä ñāgägrä.

2. Gobrängwe kugwe boka biän täräbtä bidi kä joāni ngwāro kwe niga ye uāide kwe, ye kandi kä bāri kwin biāne kwe, niebā ngwāire jutä Ngābere ye ere noāine, jodrún kuin kirá ni ngā-beregwe ye abokon, töi kri btä, ngobógwe btä ja töi kwin ye nane diāninga nigān ngwāre, ñobtä ñagare niebare nie ngwāre o ni ngŌgabre o kugwe ni dkrägwe ñagare migāni tādebtä, ja dāde kira btä ja sribi kira ye arado.

Tärä ägwä 12

1. Jutä jokrá Ngäbe ye krägwe dre ñagare rabāre kwin ngwāre niere kwedre, noāine, dátedere btä ja dāde kirá dirire, kugwe

kirá bämigwe btä kise bätade btä ngobógwe; ngübare btä ká ngobógwe ye migá täde btä ja dāde Ngābe btä ká ye kandi naindāre niken kaibe; sribidare btä jodrún de mrō kōbāin ye ngübare, btä ni ni krūde ye biānenda dObōi migāre ja kāide.

2. NꞓGobrān ká jokrá bidi kugwe kugwe sibre jodrún dādebāre kira ni ngābegwe ye biānenda nekwe jamigāre täde ne ere noāine kugwe bokān kwin bidi, bokān ngūen btä bokān kugwe noāinbre jutā Ngābere ngwāirebe ye erere noāine jādāri.

Tārā āgwā 13

1. Jutā jokrá Ngābe ye tāre kugwe jagwe jiebidi, noāindre, noāimánane kugwe nāganinga kira ye tāine nidre kia yegrā, blida kugwe, kugwe noāin kirā tāine, tōbika Ngābere, tārā tiga btā tārā āgwā, nuna ká te kādegare , ká kādegare btä ni nire ne ere noāine kāre.

2. Gobrandre jokrá kagwe tārā kwin kwedā ni dieikrāgwe nekwe ni miāre täde gare nekwe kugwe rugare gare jutā ngābei gore btā arādo blida kugwebtā ye kandi kugwe rugare gare, ni rekrāgwe btā kugwe ngūba ye gondi, me gandi, noāine ne ere rābare kuin gare, blidāga Ngābere migare o ñagare naōne kugwe nugwe gare biāne.

Tārā āgwā 14

1. Jutā Jokrá Ngābere kiriere kugwe tāra nūnae kwedre gare btä tō ja ūkaigro ño Kugwe dirigābe biānga ye noāine ja kugweire kwedre, ño ja dāde kwedre kirá ye erenoāin tōrabāre nāune kugwe dirire btä ja kidare kugweibtā.

2. Ni Ngābere, ūdūade bāri ngābākre kia Ngābere, ye dieikrāgwe kugwe tārā dirire ye jokrá gare btä Gobran kugwe dirire drere idre ñagare kwidare ulire ja kisede.

3. Gobrān kugwe kuin mtre kedāre, ngūairebe jutā ngāberebe, nekwe ni Ngābere, bāri kwin ni kia Ngābe, btā arado kiādre jokrá nune ñagare ja gandi jokrá, tāre nemen, ne bāre bāre ngwāre, ja tōtika jue gwāreja kugweire btā blide ye ere kugwere.

Tārā āgwā 15

1. Jutā jokrá Ngābere kiriere kugwe tāra migāgrā täde gare btä ja dād ngābe bā kabre kwedre, kugwei kirabidi ye ere btä

bämigwe, Kugwe nagäninga kirá migwe täde btä kugwe kuin jiebid näin ñoribe krägwe diri-jue kä kri btä kugwe kuin bidi kugwebiän kä kribidi ye gware.

2. Gobrán jokrä kagwe kugwe kuin kedäi ni diekrägwe, ngwäindäri btä jutä Ngäbe mede tö ye dieibidi, nekwe jarie nibe ye nigäregö btä ñagare ni kwidäre ulire jakisede btä boka ni migäre täde gare, ja miga täde btä arado boka aune jutä Ngäbe kagwe jadimigare btä nidre ka jokrä bidi tiben arado.

Tärä ägwä 16

1. Jutä jokrä ngäbe ye töräbare kugwe-biän ja kugweire naüne noäne kwedre btä arado kugwe jokrä ye biäne iedre ñagare kwidare ulire ja kisede jire ne ere nieda kugwe kiriere kwe.

2. Gobran kä kribidi ye kagwe kugwe boka kwin ribei krägwe bidi kugwe käbidi ye bian iedre btä ja bämiga Ngäbe ye tai migani tärä yebtä, Gobrán jokrä, ye ñagare ni kugwe kedäre kwe, niere kugwe kugwe biän ñagare gobrabe yei mugwe nidre Ngäbe ja dädere bokän kwin ye ere miga täräbtä.

Tärä ägwä 17

1. Ni-dre btä jutä jokrä Ngäbere ye kiriere kugwe tärä kwin sribi ye gandi medenbtä ñagare kidrere btä kä ye gandi ne ere tä niebare krägwe sribi kwe-gri kä kribidi interraccional btä nede nacion-al migare täde.

2. Gobrán jokrä, ngwänendari kwe btä ja dibiäne ngwäirebe jutä ngäberebe, ye kagwe kuge kwin biäne nidre kia ngäbe ye kiriere nekwe ñagare migare sribire, gwiän karere btä sribi jokrä kandi raba juruäine ñagare naune nane ribibtä ñan rābā niken diri-juede ja tötike, o nane rābā nemen bren o kugwe ye noäinbtä ñagare rābā nemen nirien kwin, töre, ngöbogwebtä, blidä käme ögwäbidi btä nane ñagare rāba nemen jadenga, ngwändre töre jai niäradre tä kia medenbtä úduate krübtēja tötikare kwe nekwe ririä kwin tä niebare diekrä ye ere noäine .

3. Ni Ngäbere ye ñagare kidrerebtä ñagare kwidare ulire ja ki-sede sribi käi gondi nidre ye kiriere kugwe tärä dikrägwe, btä jok-drún nada kabre, bä migabie ngwiän bian sribibtä.

Tärä ägwä 18

Jutä Ngäbe jokrä krägwe kugwe kui sribe ye kändi täre arado ngätä yebtä kugwe biän kiriere dikrä täräbtä ye kai gondi, ni migáni blidä jakrä nigwe ja tóbidi yei kugwe biänenda, btä arado kugwe noäine btä ja ügarega nigwe blidä ja kiriere dikrágwe ribe jakrá ye debe kwin ja ngätäide nede.

Tärä ägwä 19

Gobrandrejokra kagwe kä ngwäin judo jäbtä kugwe ngwendäri btä arado töi kwin bidi kugwe ne noäin kwe jutä ng>äbere jokrä ben nidre ja üganinga blidäga kiriere yebe ne ere noäine kugwe migä ja mi täde känengri btä kore aune kgwe sribe legislativas ñagare naune administrativas nane nada täre nibtä ka nengri, mrä gare ja kugwe biäje ja töbidi, kugwe noäin jami ka nengri btä dre noäin ye tärerä gare jokrá nie kuin.

Tärä ägwä 20

1. Jutä Ngäbe ja sribere ye kiriere kugwe tärä btä nune kira ye bämiga törabare kwe naune noäine kwedre ñagare naune ño nanbredre kira kugwe ügwede jabe btä ño nänbre kugwe bien ye ere noäine, ngwiän btä ja keda jabe, nekwe ñagare rigarega gire gore btä ririare btä jatöbidi tä kugwe kwedre kira ye bämigwe btä täre kugwe jokrá btä näin ngwia sribe kirä btä kugwe nada arado.

2. Jutä Ngäbe jokrá kon kä kwe nünangrä dianingä kira ye btä ririagrä kwin ye kiriere kugwe tärä ügarededä krägwe btä ja erebe jokrá

Tärä ägwä 21

1. Jutä Ngäbere kugwe tärä diekrägwe, ñagare kidrere btä gire, di migäre nekwe gwiän rabare kwe btä jorún dräi ye biäne ie arado, bäda arado jodrún mäda, tö tikare diri-jude, sribi biäne iedre, tö tikare kugwebtä btä tö tikare bäri kri nekwe kugwe rugare gare gore, Ju ükarede krägwe, kä ükarede krägwe, kráká jue migare ken btä ñagare ngwäne nigwenga.

2. Gobrangwekugwe kwin ribei krägwedre btä, ne erenoäine ngwäre, kugwe gene biänrabare iedre ngwäre nekwe boka aune ngwiän jadare bare btä jodrún dräi biäne, kugwe kiriere ye jiebidi nandre kwin btä dre ribe kwedre ja gandi ni ünbregwe, nidre mer-

ire, nidre bādi, ngābAkre kiā btā ni dārebare bren ñagare blide ñagare digwega ye arado.

Tarā āgwā 22

1. Kugwe nidre kiriere ye kugwe noāi btā dre ribe nidre ün-bregwe jai ye arado, nidre merire, nidre bādi, ngābākre kiā btā ni Ngābe dārebare bren nierā ye meden kiriere dikrāgwe kugwe Declaración ne biāni arado.

2. Gombregwe kugwe kedāi diekrāgwe, gwāirebe jutā ngābere-be, nekwe nidre merire btā ngābākre Ngābere kiriere kugwe tāre btā koregandi ñagare kidrere badtā ñagare kwidare ülire jakisede jire.

Tarā āgwā 23

Jutā jokrā ye törābare nunāin ño ye krāgwe kugwe tāra dikrāgwe btā dre noāin törabā kwe kane btā ño gandi aune kugwe kiriere ye rabare nemen bāre kwin diekrāgwe, meden gandi, üduade krübade jutā Ngābe ye tāre nāin kugwe dāde kiriera yebtā arado btā bren nāgaingo kāide kiriere krāka bian tō yebtā arado, Ju sri kāide, ngwiān biān tō iebtā btā jodrun drāi kandi rābā tuin kuin iebtā, ne ere rābare, kugwe ribe jokrā krāgwe ye ngūbare kwedre ja üganiga diekrā ni ngābegwe yegwe.

Tarā āgwā 24

1. Jutā Ngābe ye tāre ja krākaimigwe krākā kwedrebidi btā ja bāin kira ye noāin tāre kwedre, btā arado kri krākare ngūba kira ye ere noāine kwedre, jodrún nire ngwidā btā jodrún ja tōbidi döbrode ngūba kira ye ere noāine kwe. Ni Ngābe ye arado rigare krākā mōtōri tāri jai, ñagare kwidāe ülire jakisede kā ye gandi, krākā jue ye jokrā kandi niāradre ye törābare nāin naune rigare krākā tāri jai.

2. Ni Ngābe jokrā ye rābā nemen krākā kwin tāri ja erebe nidre mōtōribe kā jokrā bidi tiben neke ni tāre tuin kwin bta ni tói ñagare bren. Gobrangwe kugwe ükarede nekwe bokan aune ne ere jadāre nemen bāre ni diekrāgwe.

Tarā āgwā 25

Jutā jokrā Ngābe tō rābare nunā nanbre kira ye ere naunenoāine kwe btā ngobó-gwe migā kirā tāde kwe döbrōbtā ye noāine, nuna

kä te, ño, mren kräbäre btä jodrún jokrä kira noäi nanbre nigwe o nuna nanbre te kira ye arado btä ye kandi kugwe noäine kugwe kira ye ngübadre nidre kia kide nirien ye krägwe räbä kuin.

Tärä ägwä 26

1. Jutä jokrä Ngäbe krägwe döbrö täre kwedre, kä btä jodrún jokrä nire jatöbidi nre kirä bākán nigwe, nunan te o kugwe mädä noäin te btä nigwerä nierä kirä.

2. Jutä jokrä Ngäbe kwe täre krägwe, jodrún noäine, ririén btä böbrö kwedre ngübare, kä btä jodrún jokrä nierä kirä nigwe ñagare naune nunan nabrerä kirä te nigwe o sribirä niera te mekerä, btä ká diäni jai nigwe kugwe medäbidi kirä ye nigwearado.

3. Gobrán jokrä kagwe kugwe kwin ribere btä kugwe biäne kwe täräbtä döbrö nigwe kiriere, kä btä jodrún jokrä nire, täräbtä ni migämana täde ye kandi ja sribe Ngäbe räbäi üduade, kugwe noäin kiä, btä döbrö diän jai kira jutä ngäbegwe ye migare jokrä täde.

Tärä ägwä 27

Gombran jokrä kagwe kugwe biäne btä noäimänane kwedre, ngüairebe jutä Ngäbere tö kugwe noäimanabe, kugwe sribere jodrún dräire ja erebe kwäri gwäri, käibe töi ño kärerä, mtre, ja ngwäreigri btä ja töi kwin ngwen bidi, kugwe kirä nigwe sribere migämanane täde tärä sribebtä, ja sribe kira, kugwe kira bämigä btä döbrö bāgan kira jutä ngäbegwe migä täde, nekwe rugäre gare btä kedäre kiriere kugwe kuin bidi jutä Ngäbe die krägwe döbrödrä kirä, kä te nuna kirä btä jodrún jokrä nire jatöbidi, nugwerä gare müe kirä dre bāgānanbre btä nuna nabre ño, sribi ño btä ká ngüba ño. Ye kire kugwe sribe jabare ngüba kandi jutä Ngäbe täre näin kugwe däde yebtä.

Tärä ägwä 28

1. Jutä Ngäbe käide kä joäni ngwärobo ye ügarededä, jodrún räba nemen täde bidi biändredä o, näne ne ere ñagare rabare bäre ngwäre, üdüa noäi näre biäne bmtre, ja töi kwin bidi btä ja erebe kwäri gwäri, döbröbtä, kä kwebtä btä jodrún nire jokrä kira kwedrebtä u noäi o kugwe noaine ño diän ningä kwe yebtä jokrä, bāgan kän, nunä te kän noäin o juäni ngwäro kan ñagare nwänindari iedre jotöbidi, köne btä ñagare kugwe biäni mtre iebtä.

2. Ja tö Jagwe jatöbidi jutä Ngäbe kagwe jakugwe gare gobidi jodrún mädäbtä, rübän üdüa ye üdüare döbrö biänen nunänkrä, btä kä te nune btä jodrún jokrá nire jatöbidi kwin käi biäne iedre, kä kri tiben btä ñobtä biända ye niere ja ngwaregri täräbtä o ngwiäbiäne btä jodrún mädä biane üduare.

Tärä ägwä 29

1. Nuta Ngäbe tä jodrún jokra ngübare y kirier kugwe tära dikrägwe btä tä kä ngünbare btä tä sribire gare iedre döbröde o ja käide btä jodrún jokrá nire jatöbidi. Gobra jokrá kagwe kugwe ribere nekwe kugwe sribere tö ni Ngäbe ngätäide ye kagwe ni dimiäre jodrún nire jatöbidi ye ngübare btä kiriere ngübare, ñagare ja kidä ulire jire.

2. Gobrañgwe kugwe kuin ribere ni kiriere nekwe ñagare jodrún däte bren kedegä ugaregrö döbrö btä ni käi jutä Ngäbere te jire ngwánendari kane nie, niere kane nie kugwe jokrá.

3. Gobrañ jokrá kogwe arado kugwe kuin räbä nemen bäre sribere, nekwe üduade, noäimänane ja ngätäide kugwe sribere ye btä, kugwe ngübagare btä kräká niän-jue ngübadtä jutä Ngäbe käide jodrún kame üganinga ye köböoide, tära ribe kugwebtä ye dädetey btä noäimän jutä Ngäbe aibe kwe.

Tärä ägwä 30

1. Ñagare kugwe rügä jue sribere dödrö btä kä jutä Ngäbe ngätäide, noäine naune ja ngwäreigri kä kribidi tiben ñobtä noaimene ye niere o ñagare naune ja tö jagwebidi jutäbe Ngäbe ye kagwe jugwe ye noämanane ja ngätäide o ñagare naune niaradre kugwe ye ribebare.

2. Gobrañ ye jokrá kagwe kugwe ruga gare ngwändäri jutä Ngäbere-i, kugwe bokañ kwin bidi btä üdüade krübade nidregwe ja üganinga ye bidi kwegwe ngändari, kugwe genena mödöri noäin jami dödrö käide te Rügä jabe jue sribere jami kanengri.

Tärä ägwä 30

1. Jutä Ngäbe ye kiriere kugwe tära nune, jodrún ngübare, jodrún kiriere btä jodrún kirä nigwe ye ririadre gare, ni töi kugwe kirä noäine ja dáde Ngäbe gare btä jodrún kuin ni töi kiräre bä miga tüare, jodrún dáde btä genéticos, nūra, kräká, jodrún nire jatödidi ñogandi gare btä kri bülü jokrá, kugwe kira täin, ñaga kirä täräbtä,

jodrún uäi däte, ja dāga boläbtä kirä btä kirä jadānanbre, btä jodrún däte tuäre ögwäbidi kugwe biän räbäbdi. Btä arado kugwe tära kiriere nunan kira ye ngüba kwedre, ngüabäredäri, kiriere btä tõi ririäre kwin jakanengwäre gore kugwe kirä ye göboire, kugwe kira gare btä kugwe kirä gare bämiga tuäre.

2. Ngwäirebe jutä ngäberebe, Gobran jokrä kagwe kugwe kwin kedäi kugwe kira migagrä täde btä ngübägrä nekwre kugwe kira ye migare täde die migäi.

Tärä ägwä 32

1. Jutä Ngäbere jokrä ye kiriere kugwe tära tö nunain ño ye erebtä btä dre noäin tö kwedre kane yebtä btä ñogandi aune näin nemen bäre nekwe bäri o dre noäin kwedre döbröde kä kwedre-de btä jodrún nire jokrä käide ye arado.

2. Kugwe ngwändari käi ngwäne judo jabtä Gobrandregwe btä ja tõi kuin bidi ngwäirebe jutä Ngäbe nidre ja üganinga blidaga kiriere yebe noaine nekwe ja tõi kwbidi jatöbidi kugwe mtire ere niere nekwe dre noäin tö ngätäide nane mäda tare döbrö o kä te btä jodrún nada nire jokrä, üduade krubade ririä yebta, jodrún noäin o jodrún jatöbidi döbröde dian Minerales, ñoire o jodrún mäda ba ere.

3. Gobrän jokrä kagwe kugwe kwin ribei bidi kä joani ngwärobo ni ngätäide ye ügarededä btä kugwe ye dräire jaerebe kwäri gwari kwe, bädä kugwe kwin kedäi jabada nane kä joani ngwarobo yebtä, ngwiänbidi, Ja ngätäid, ja dāde ngabe o ja miga ngoböbtä.

Tärä ägwä 33

1. Jutä Ngäbe jokrä kiriere kugwe tära Ja rüin ño ye noäine kwedre ñagare naune ño nuna nabre kirä btä ja dāde kira kwedre ye. Ye ñan aibtä kugwe ñagare ni Ngäbe kiriere ja dieirä kwe därebare medende ye kandi Gobrängwe uäin biane iedre.

2. Jotä Ngäbe jokrä tö nünai kiriere kugwe tära dikrä btä kugwe kwedrebidi ja üaggrö kirä blidäga kiere ye ere noäine kwedre.

Tärä ägwä 34

Jutä Ngäbe jokrä kirierekugwe tära dikrāgwe kugwe kirä bämigabtä, ririadre jakanengwäre btä ja üaggrö sribe kirä ngübare

btä ja sribe kirá, ja miga ngobadä, kugwe kira miga täde, kugwe ugade jabe kira, noäine tuädre btä, no>án tä ngwäre, ja sribe kirä o kirá kugwe ükade jabe, ne ngwäre kugwe ye ügarede jabe bä tä migani ka kribidi Internacionales de derechos ni niregwe ye ere.

Tärä ägwä 35

Jutä Ngäbe jokrá ye kiriere dikrägwe kugwe tära nidre idre idre-jmiga ngide ye niegä ja ngätäide.

Tärä ägwä 36

1. Jutä ngäbe jokrá, bäri üdüade nidre idre nunen gobrangwe kä üganinde jabe kä kribidi internacional kräbare tiben, ye arado kiriere kugwe tära nekwe tare bäsare jai kwäri gwari, täredre blide jabe btä jodrún noaine gwairebe jabe, btä arado ja miga ngobob-tä ye jokrá arado, ja däde Ngäbe, töbika kugwebtä, Ngwia ribe btä kugwe sribe ja ngätäide, niäradre jagwe be btä arado jutä Ngäbe mädäbe frontera ye bäre tiben.

2. Gobran jokrá, ngwänendari kwe btä gwäirebe jutä ngäberebe, kugwe kwin kedäi nunankrá kuin nekwe kugwe ribe jadikra ne rabare täde gare.

Tärä ägwä 37

1. Jutä ngäbe jokrá kugwe tära kiriere ja kugwe üganinde kä kribidi tratados, ja kugwe ganingabidi btä kugwe mädá keda kabre üduate ribebare Gogranbtä ye rügare gare migare täde gare, tuindári kore nue btä noäine ribe nekwe gobrande jokrá kogwe migare täde btä kugwe uganide ye migare üduade badtä arado kugwe jokrá mädá ribe ye joká.

2. Kugwe jokrá tä niebare ja kugwe biani declaración nebtä ñagare ñogäibtä ñan jamigarä täde o kugwe ja kiriere dianega jutä Ngäbe bö tä migani tratado nebtäs, kugwe ganingabi btä kugwe kuin uganide.

Ta rä ägwä 38

Gobrandre jokrá, ngwändäri kwe btä jadi biain ngwäirebe jutä ngäberebe, kugwe kuin kedäi kwe, kegwe biända legislativa, ne kwe kugre ribe jokrá ja kanen ngwäre Declaración nebtä rabare täde.

Tä rä ägwä 39

Jutä Ngäbe jokrä ye jie migäre ño aune ngwiän räbare kwedre gare btä kugwe kuin biäne ie gobrangwe nekwe ji ngwäne ja di biän ká kribidi internacional nunandre kwin kugwe ja kiriera ne köböre tä Declación-btä ere.

Tärä ägwä 40

Jutä Ngäbe jokrä ja migare ngide ngwäre kugwe kuin boka ja erebe bidi ngänendäri btä ja tói kuin bidi kugwe ye ügarede jabe Gobranbe u jodrún mädäbtä arado, kugwe ye ügarede gwän-gene jabe, koböide ni kidäni idre idre ulire ye gwangene ügare-dedä o gwäirebe jokrä. Kugwe ye kandi ni nunen ja sribere ño ye ngwäne töre jai, ja dädé ño kira btä kugwe ne ere nemen krá ngwäre ugade ño jabe ye ñagare käi kwidarega jabidi btä arado kugwe üganinde jabe kä kribi internationals de derechos ni nire-gwe.

Tärä ägwä 41

Ja üganinga btä ja ügagrö ni töbtä kri kugwe noäinga Naciones Unidas käi kondi btä nidre mädä ja üganinga Gobrán ken ja di biän kwe kugwe tä niebare Declaraciónbtä ne noäine gware, badä arado jodrún mädä kabre noäin kwedre, ja di biän ng-wiändibi kugwe ne nuäindre gore btä nie kugwe ne nugwe gare migai sribere kwe. Ne käi gwäre ji migäi ni jutä Ngäbe kane ne-kwe rugäre noäima tö kwe jagrä ere ribere kwedre gare.

Tärä ägwä 42

Las Naciones Unidas, nidre sribigä bendre, btä ngätä sribé kä Foro kare Permanentes kugwe Ngäbere kädrega Cuestiones Ngäbe, btä ni töbtä sribire bendre, üduade krübade ni ngätäide, btä arado Gobrandre, ye kagwe jamigäre täde rebere kwedre btä kugwe tä ribebäre nede Declación-btä migare täde btä ne noäin kuin tä niera nigrä Declariónbtä ne ere käre.

Tärä ägwä 43

Kugwe kuin jakiriera tä niebare nede Declarión-btä ne kugwe kiä ni Ngäbe ñagare nigaregö gare nekwe ni täre müre nine, ñagare ködäire niere ribe nidre jutä Ngäbe kä jokrä bidi tiben kiriere.

Tärä ägwä 44

Kugwe jokrä ja kiriere btä digärega ja töbidi tä migämäna täde nede Declaración ne kondi ni bräre btä ni merire Ngäbere migädre täde jaerebe gare.

Tärä ägwä 45

Kugwe jokrä tä ribebare nede Declaración nebtä ne gandi ñagare ni kwidä ulire jakisede chuigwe gare btä kugwe ni kiriere ñagare diänenga nigan gare o kugwe medä ribere ja kiriere ja kanenwäre gore.

Tärä ägwä 46

1. Kugwe jokrä ribe nede Declación btä ye ñagare rügaré gare gobrän itibe aibe kwe, juta, Ja üganinga ñagare ni dimie nanga ngätäbtä o kugwe noäinga tärä biäni Carta de las Naciones Unidas ye rieire, ñagare rugare gare arado o kugwe noäine tärä ja kiriera ne rieire jire, diändrega jokra o rüare, kä ni ngätäide o kugwe ganenganbidi ngwäirebe Gobranbe kaibe btä jatöbidi geñe.
2. Kugwe kuin ribebäre ja kiriere nede Declación btä, ni nire kiriere kugwe ye migäi täde btä ñagare ni jokrä kwidäi ulire jire. Kugwe ribe ja kiriera Declaración-btä ye noäine nie kugwe sribe yebtä btä arado käi kandi nuändre ño nierba kä kribidi internacional tärä ni nire migä tädebtä ye kwre noäindre. Ye gandi aboko ñagare ni kwidare ulire btä arado kä ye gandi ni migädre täde gare btä arado ni jokrä migadre uduade nekwe ni jokrä ja erebe migä tä ño ribe ni jokrä kwe jagandi kwin ja ngätäide töi kuin bidi ye ere.
3. Kugwe tä biäni ribekrä nede Declación-btä ye üganide nekwe ni jokrä migare ja erebe täde gare, ja käi täre, kugwe ja kiriere ni niregwe miga täde, ni ja erebe üduade, ñagare kidrere nibtä, jodrún jokrä ngübare kä kribidi ja ngwäreré btä kugwe jokrä ribere ja töi kwin jami bidi.

Tärä kwidäni Ngäbe kugweire.

CONSULTA
INDIGENA
COSTA RICA